

ЦІННІСНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ ІНТЕГРАТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ

Статтю присвячено виявленню ціннісної обумовленості інтегративності студентської групи в контексті соціогенних перетворень. Автор досліджує основні ціннісні переваги та вплив їх значимості на рівень групової інтегративності на прикладі студентів Приазовського державного технічного університету.

Ключові слова: студентська група; інтегративність, ціннісні переваги; соціально-орієнтований напрямок.

Самойлов О. А. Ценностная обусловленность интегративности студенческой группы. Стаття посвящена выявлению ценностной обусловленности интегративности студенческой группы в контексте социогенных преобразований. Автор исследует основные ценностные предпочтения и влияние их значимости на степень групповой интегративности на примере студентов Приазовского государственного технического университета.

Ключевые слова: студенческая группа, интегративность, ценностные приоритеты, социально-ориентированное направление.

Samoylov O. A. Valuable Defermination of Student's Group. Article is devoted to finding the value of integrity condition of the student group in the context of sociogenic change. The author examines the basic value preferences and their influence on the degree of importance of integrity in case of group students Azov State Technical University.

Key words: students' group, intergativity, valuable priorities, social-oriented direction.

Постановка наукової проблеми та її значення. Соціокультурні та економічні зміни в суспільстві, які відбуваються сьогодні, не стосуються групових процесів. В умовах трансформації українського соціуму йде процес розмивання традиційних груп суспільства, серед них і соціально-професійних, становлення нових форм внутрішньо-групової організації.

Індивідуалізм у структурі особистості суперечить груповій інтегративності та її конкретним втіленням – взаємодопомозі, гармонії особистих та суспільних інтересів. Це явище безпосередньо впливає на досягнення ефективності здійснюваної спільної діяльності в групах.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Підвищення ефективності освітнього процесу вимагає вивчення соціально-психо-

логічних умов інтегративності студентської групи. Високий ступінь згуртованості, почуття єдності, доброзичливий психологічний клімат дозволяють сконцентрувати зусилля студентів на реалізації конкретних навчальних завдань, підвищити їх мотивацію. Г. М. Андрєєва підкреслює, що в моменти соціальної нестабільності в суспільстві інтерес до вивчення групових процесів зростає [1]. «Ситуація у вітчизняній соціальній психології останніх 15–17-ти років переконливо підтверджує це спостереження, причому зростання інтересу стосується саме дослідження інтеграційних елементів груп» [2, 5]. Проблема співвідношення групи та особистості, інтеграційних процесів у групах – одна з центральних у соціальній психології.

Теоретико-методологічним складником статті є теорія особистості, її індивідуальності й персоналізації у діяльності, представлена в роботах К. А. Абульханової [3], А. В. Петровського [4], Б. Г. Ананьєва [5], основні положення системного та соціокогнітивного підходів розроблені Ю. В. Сичовим [6], Т. А. Нестік [7], Т. Ю. Базаровим і М. П. Сичовою [8], К. М. Гайдар [9].

Багато ідей ціннісно-мотиваційного напрямку щодо вивчення групової інтегративності знайшли своє відображення в роботах А. В. Петровського [4], Є. В. Шорохової, К. К. Платонова [12], Л. І. Уманського [13], А. А. Бодалева [14], М. І. Бобневої [2], Л. Г. Почебут, В. А. Чікер [15], Л. Десева [16], Е. Н. Корнеєвої [17].

Особливостям функціонування та розвитку студентських груп присвячені роботи В. І. Бочелюка [18], Є. І. Головахи [19], В. І. Секун [20].

Істотне зростання на практиці індивідуалізації ціннісних переваг студентської молоді щодо цінностей соціуму з'ясовано в роботах Л. Г. Сокурянської [21], І. П. Шепеленко [22], Б. Г. Нагорного, М. Л. Яковенко, А. В. Яковенко [23], А. С. Запесоцького [24].

Незважаючи на значну кількість робіт із цієї проблеми, до цих пір залишається малодослідженою роль змісту внутрішнього світу членів групи як інтегративних регуляторів групоутворення, загалом приділяється недостатньо уваги ціннісному підходу до формування інтегративності групи.

Метою нашої роботи є розгляд інтегративності студентської групи з позиції ціннісного підходу на основі різних емпіричних та теоретичних матеріалів.

Виклад матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Надзвичайно широке використання терміна «група» потребує з'ясування його історії, що прояснить специфіку соціально-психологічного пізнання групи. «Значення терміна «група» сходять до двох коренів: «вузол» і «коло». Що стосується першого, то саме таким був первинний сенс італійського *gruppo*. Другий корінь зобов'язаний впливу на формування слова «група» німецького *Kluppe*, що означає – «округла маса» [10, 12]. Зазначені терміни мали в основі ідею кола – уявлення про рівність утворюють групу осіб» [10, 13].

Погодимося з А. І. Донцовим, що при оперуванні основним поняттям «група» між дослідниками досі є розбіжності, «що змушує взагалі відмовлятися від єдиного визначення поняття «група» [25, 148].

Н. І. Шевандрин вказує на головні риси групи, як на «певний спосіб взаємодії», «відчуття приналежності до цієї групи», «ідентичність групи з точки зору сторонніх» [25, 240].

«Мала група – являє собою невелике об'єднання людей (від 2–3 до 20–30 чоловік), зайнятих спільною справою, які знаходяться в прямих стосунках один з одним» [11, 529]. Прикладом малої групи є студентська група.

Відомо, що будь-яка реальна група не є просто сумою належних до її складу індивідів. Тому оцінку діяльності групи необхідно давати з урахуванням запропонованого Ф. Д. Горбовим і М. Д. Новиковим принципу інтегративності, тобто погляду на групу як на єдиний, нерозривно пов'язаний організм [26, 19–22].

«Інтегративність – цей термін часто вживають як синонім цілісності. Проте ним підкреслюють інтерес не до зовнішніх чинників прояву цілісності, а до більш глибоких чинників формування цієї властивості і, головне, до його збереження» [27, 67]. Стан інтегративності виявляється в тому, що члени групи усвідомлюють свою цілісність та єдність. У них з'являється відчуття «ми» – почуття соціальної спільності і єдності думок, оцінок. Інтегративність – запорука сталого й стабільного функціонування групи.

Якщо не досягнуто стану організованості, згуртованості, то неможливо прийти до стану інтегрованості, у членів групи не з'явиться почуття цілісності та єдності групи [15, 75].

Інтегративність групи розглядається в соціальній психології як багатофакторний процес. Особливе значення мають напрацьовані теоретичні підходи до дослідження малих груп, умовам групової інтегративності. Аналіз соціально-психологічної літератури з цієї проб-

леми, складний і багатогранний процес групової інтегративності, як правило, розглядається з точки зору системно-діяльнісного підходу, а взаємодія між членами групи як процес досягнення визначених цілей (А. В. Петровський [4], А. І. Донцов [10], Р. С. Немов [11] та ін.). Але виходячи з визначення М. І. Бобневої, яка підкреслює, що «... основними регуляторами соціального інтегрування є вищі якісно певні якості суб'єктивного світу особистості – ціннісні уявлення» [2, 7], актуальності набуває вивчення нових концепцій малої групи у зв'язку з ціннісно-мотиваційною сферою особистості.

На сучасному рівні розвитку суспільства зростає вага принципу системності як методологічного засобу інтерпретації подій у групі [6]. «У соціальних системах, у яких «ціле» проявляється в кожній зі своїх «частин», група визначається властивостями своїх членів, вияв яких, зі свого боку, залежить від властивостей групи [12, 69]. «Поряд із домінуючим раніше об'єктивістським підходом, що ґрунтується на інструментальній взаємозалежності індивідів і спільної цілей їх діяльності, сформувався суб'єктивістський (соціокогнітивний) підхід, згідно з яким, необхідною умовою спільності діяльності є усвідомлення індивідами себе як членів групи, значимість для них цієї групи, її оцінка» [7, 52]. Дослідники, що працюють в рамках цього підходу, виділяють основні процеси, які опосередковують зв'язок між особистістю й ступенем її групової інтеграції: «турбота членів групи про те, якими їх бачать інші» [9, 16].

Приватним видом соціальної взаємодії є взаємодія у студентській групі. Вітчизняні вчені В. Й. Бочелюк [18], Є. І. Головаха [19], В. І. Секун [20] розглядають студентську групу як соціально-психологічну систему, що має специфічні особливості, детерміновані віковими та соціальними факторами і підкреслюють значення створення комфортного середовища для оптимального розвитку особистості майбутнього фахівця, розкриття творчого потенціалу, трансляції і збільшення знань. У визначенні Р. Л. Кричевського та Е. М. Дубовської «студентська група – специфічний вид соціальної організації, об'єднання індивідів для спільної кооперованої діяльності» [28, 21]. Студенти, як найбільш активні представники молоді, повинні завдяки віковим особливостям мати найбільшу інтенсивність і якість динаміки ціннісних процесів.

«Основним механізмом координації та регулювання різноманітних соціальних відносин і взаємодій в студентських групах є цінніс-

но-мотиваційний обумовлення» [2, 17]. Ми вважаємо за необхідне при аналізі процесу групоутворення, приділяти особливу увагу якісно визначеної ціннісної структури, яка зумовлює характер і зміст відносин і взаємодій між членами групи. «Звернення до значущості ціннісних уявлень дає можливість досліджувати вплив ціннісної спрямованості на рівень інтегрованості групи» [2, с.25].

Згідно з параметричною концепцією Л. І. Уманського, «групи низького рівня розвитку відрізняються міжособистісним егоцентризмом і егоїзмом (інтраєгоїзмом), активною дезінтеграцією» [13, 80]. Згідно з концепцією персоніфікації, що розвивається в роботах А. В. Петровського, одне з вимірів особистості, що впливає на групову взаємодію – її «буття в інших людях» [4, 184], тобто соціально орієнтована ціннісна спрямованість.

Конкретний прояв цього напрямку в спілкуванні виражається в інтересі до людей, здатності співчувати їм, допомагати у важку хвилину, що в свою чергу позначається і на багатьох характеристиках пізнавальних процесів [12], [14]. Порушення характеру підпорядкування інтересів особистості й суспільства призводить до розриву соціального та психологічного внутрішньогрупового зв'язку. Як вказує Л. Г. Почебут, В. А. Чікер, причини низького рівня розвитку групи пояснюються «взаємовідносинами, в яких не враховуються інтереси оточення» [15, 72]. Але, як підкреслюють Б. Г. Нагорний, М. Л. Яковенко, А. В. Яковенко, міра збалансованості ціннісних напрямків – на себе або інших людей – може оптимізувати або руйнувати всі можливі зв'язки і відносини людини [23]. Причини дисгармонії в студентському середовищі, низький рівень групової згуртованості, відзначає І. П. Шепеленко, «вкорінені в розвитку суспільної свідомості індивідів» [12, 12]. У психологічній сфері спостерігається, на думку К. А. Абульханової, тенденція до «блокування свідомістю участі особистості в житті групи» [3, 64], що через велику спрямованість на досягнення індивідуального соціального успіху, сприяє загостренню почуття самотності. Як підкреслював В. Й. Бочелюк: «Ніякий диплом не дає гарантій зайнятості, якщо він не доповнюється талантом творчого мислення й спілкування» [18, 63].

«Оволодіння умінням знаходити оптимальні способи спілкування, створюють в особистості робочий підйом, налаштовують його на мажорний лад, ведуть до розвитку доброзичливого ставлення до оточення» [16, 55] і, як наслідок, впливають на рівень інтегративності

групи [17]. «У групах з високим ступенем інтегративності зазвичай буває менше проблем у спілкуванні, менше непорозумінь, напруженості, ворожості й недовіри, а ефективність діяльності вища, ніж у менш згуртованих групах [25, 40].

Отже, успішність групи розглядається відповідно до рівня групового розвитку. Однією з умов отримання саме такого результату є знання насамперед значущості ціннісних уявлень членів студентської групи.

Багато дослідників сучасних проблем групоутворення вказують на стрімку десолідаризацію суспільства і соціальних груп, відсутність згоди, взаємодопомоги, що позначається на інтеграційних процесах сучасних студентських груп. Ідея індивідуалізму, як показують дослідження І. П. Шепеленко [22], Б. Г. Нагорного, М. Л. Яковенко, А. В. Яковенко [23], А. С. Запесоцького [24], глибоко пронизує суспільну свідомість сучасного українського студентства.

Соціологічні дослідження, проведені фахівцями Київського інституту ім. Горшеніна в 2009 році, показали, що серед ціннісних пріоритетів української молоді на першому місці знаходиться здоров'я – 76 %, матеріальні цінності – 68 %, сім'я – 52 %, і тільки 38 % піклуються про добробут суспільства. Дослідження показали, що «гуманітарні, колективістські орієнтири практично втратили пріоритетні місця в ціннісному ряду студентів. На їх місце прийшли цінності індивідуалізму» [29]. Так, дослідник Л. Г. Сокурянська, вивчаючи ціннісний світ сучасного українського студентства, зробила висновок, що «основні ціннісні преференції студентської молоді – матеріальна забезпеченість і високоурбанізований спосіб життя» [15, 24].

Отже, результати сучасних наукових досліджень, що вивчають спрямованість ціннісних уявлень студентства, вказують на підвищення ролі індивідуальних і прагматичних цінностей і, як наслідок, зниження статусу соціально орієнтованих. Зазначені процеси викликають зниження мотивації цілеспрямованої групової діяльності в студентському середовищі, а відтак, зниження рівня академічної успішності.

Отже, можливість виявлення значимості соціально орієнтованих ціннісних уявлень членів студентської групи, дозволяє побічно судити про рівень інтегрованості групи. Для обґрунтування цього припущення були проведені емпіричні дослідження значимості соціально орієнтованих ціннісних уявлень сучасної студентської молоді. Одним

із найпоширеніших методів вивчення ціннісної спрямованості особистості є метод ранжирування, який може дати не тільки уявлення про життєві пріоритети та вподобання особистості, але й досить значиму інформацію про негативні або позитивні тенденції її розвитку.

Для вивчення значущості ціннісних уявлень на кафедрі соціології та соціальної роботи Приазовського державного технічного університету (м. Маріуполь) у 2010 році, були проведені соціологічні дослідження, об'єктом яких стали студенти спеціальності «соціальна робота», а також студенти технічних спеціальностей. Було проанкетовано сім студентських груп 1-го курсу навчання, загальна кількість респондентів – 114 осіб. У ході дослідження ми просили респондентів оцінити за 10-бальною шкалою значущість різних соціально-орієнтованих цінностей. Після проведення анкетування його результати були оброблені за допомогою комп'ютерної статистичної програми, визначені усереднені ранги значущості ціннісних уявлень. Згідно з методикою Сішора [30], проанкетовано та визначено ступінь інтеграції досліджуваних студентських груп. Дані отриманих результатів представлені в табл. 1.

Показово, що значимість суспільного добробуту, взаємодопомоги, можливості робити людям користь – синонімів гармонійності соціальних відносин, у студентів не мають великого значення. Дані результатів опитування, указують на деформацію суспільних відносин, низький рівень інтегративності в більшості студентських груп.

Таблиця 1

Спеціальність	Кількість студентів у групі	Середні значення ціннісних уявлень						Σ	Рівень інтеграції групи (за методикою Сішора)
		Суспільний добробут	Думка оточення	Хороші відносини з оточенням	Можливість принести користь людям	Взаємодопомога	Дух колективізму		
ЕПА-09	18	6,39	5,33	7,67	5,83	7,72	5,44	6,40	8,90 середній
ЕТ-09	16	5,06	4,81	7,62	5,69	6,25	4,69	5,69	6,90 ниже середнього
КМ-09	18	5,72	3,94	7,83	4,67	6,83	4,44	5,57	6,75 нижче середнього
ВТ-09	19	7,05	6,05	8,32	6,26	7,42	6,16	6,88	10,05 середній
МЧ-09	15	5,60	4,93	7,73	5,13	6,93	5,00	5,89	7,10 середній
СР-09	15	7,93	7,33	8,73	8,13	8,80	7,87	8,13	13,90 вище середнього
МТ-09	13	6,38	5,54	8,54	6,38	7,54	5,92	6,72	9,60 середній

У процесі аналізу отриманих результатів простежується, що вища значущість соціально орієнтованих ціннісних уявлень, то вищий рівень інтегрованості студентської групи. Виходячи із закономірностей

отриманих результатів, можна зробити висновок про ціннісну обумовленість показників рівня інтегративності студентських груп.

За результатами, зазначеними в таблиці, видно, що значущість ціннісних уявлень студентів спеціальності «соціальна робота» характеризується більш вираженою соціально орієнтованою спрямованістю. Високий ранг перерахованих ціннісних уявлень визначається соціально-гуманітарною спрямованістю предметів, наявністю професійно-важливих ціннісних уявлень в особистісних якостях студентів, високим професійним рівнем учасників навчально-виховного процесу, проходженням студентами практики в дитячих будинках, будинках для престарілих, різних реабілітаційних центрах, де вони вчаться застосовувати отримані теоретичні знання в реальних умовах.

Виходячи з аналізу перелічених вище результатів значущості ціннісних уявлень, можна зробити висновок про узгодженість основних емпіричних даних, отриманих на основі анкетування з соціологічними дослідженнями різних наукових колективів, що підтверджують об'єктивність отриманих результатів.

Отже, висока значущість соціально орієнтованих цінностей активізує соціально-психологічні процеси внутрішнього об'єднання, згуртування, розвиток почуття належності до групи, усвідомлення своїх соціально-психологічних рис як члена цієї групи і, як наслідок, забезпечує високий рівень інтегративності студентської групи.

Висновки. Дослідження окремих приватних аспектів не претендують, звичайно, на глобальне охоплення проблеми. Діяльність, спрямована на формування інтегративності студентської групи, за своєю суттю творча, тому неможливо визначити універсальні способи її здійснення, але аналіз змістовних, якісних характеристик значущості ціннісних переваг і відповідно суб'єктивного світу особистості, є важливим завданням під час вивчення організаційних процесів у групах. Відносини значимості виявляються надзвичайно інформативними для характеристики інтегрованості студентської групи, дозволяють отримати достовірні дані про особистісний розвиток сучасного студентства.

Дослідження ціннісної обумовленості інтегративності студентської групи дозволяє по-новому підійти до розгляду й вирішення прикладних проблем соціальної психології, – формування ефективності спільної діяльності, сприяти розумінню змін, що відбуваються в сучасному українському суспільстві.

Література

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева. – М. : Наука, 1978. – 311 с.
3. Абульханова-Славская К. А. Жизненные перспективы личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1991. – 299 с.
4. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. – М. : Политиздат, 1982. – 255 с.
5. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 256 с.
6. Сычев Ю. В. Микросреда и личность / Ю. В. Сычев. – М. : Мысль, 1974. – 192 с.
7. Нестик Т. А. Социальный капитал организации: социально-психологический анализ / Т. А. Нестик // Психол. журн. – 2009. – № 1. – С. 52–63.
8. Базаров Т. Ю. Современные социально-психологические теоретические подходы и прикладные исследования / Т. Ю. Базаров, М. П. Сычев // Психол. журн. – 2010. – № 1. – С. 39–48.
9. Гайдар К. М. Субъектный подход к психологии малых групп: история и современное состояние / К. М. Гайдар // Психол. журн. – 2008. – № 3. – С. 9–24.
10. Донцов А. И. Психология коллектива / А. И. Донцов. – М. : МГУ, 1984. – 208 с.
11. Немов Р. С. Психология / Р. С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 608 с.
12. Шорохова Е. В. Коллектив и личность / Е. В. Шорохова, К. К. Платонов. – М. : Наука, 1975. – 262 с.
13. Уманский Л. И. Психология организаторской деятельности школьников / Л. И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.
14. Бодалев А. А. Личность и общение / А. А. Бодалев. – М. : МПА, 1995. – 271 с.
15. Почебут Л. Г. Организационная социальная психология / Л. Г. Почебут, В. А. Чикер. – СПб. : Речь, 2000. – 298 с.
16. Десев Л. Психология малых групп / Л. Десев. – М. : Прогресс, 1979. – 208 с.
17. Корнеева Е. Н. Интегративные регуляторы социального взаимодействия / Е. Н. Корнеева // Психол. журн. – 2008. – № 5. – С. 73–82.
18. Бочелюк В. Й. Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : монографія / В. Й. Бочелюк. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 280 с.
19. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. – Киев : Наукова думка, 1988. – 142 с.
20. Секун В. И. Индивидуально-психологические особенности и взаимоотношения студентов / В. И. Секун. – Минск : Высшая школа, 1976. – 188 с.
21. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода : монография / Л. Г. Сокурская. – Харьков: Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.

22. Шепеленко И. П. Жизненные стратегии студенческой молодежи в условиях современного украинского общества / И. П. Шепеленко // Украинский социум. – 2009. – № 1. – С. 10–12.
23. Нагорный Б. Г. Студенчество и современность / Б. Г. Нагорный, М. Л. Яковенко, А. В. Яковенко. – К. : Аристей, 2005. – 164 с.
24. Запесоцкий А. С. Молодежь в современном мире: проблемы индивидуализации и социально-культурной интеграции / А. С. Запесоцкий. – СПб. : ИГУП, 1996. – 350 с.
25. Шевандрин Н. И. Социальная психология в образовании / Н. И. Шевандрин. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 240с.
26. Горбов Ф. Д. Вопросы интегративной оценки групповой деятельности / Ф. Д. Горбов, М. А. Новиков. – М. : АПН, 1993. – 50 с.
27. Мордвинов В. А. Онтология моделирования и проектирования семантических информационных систем и порталов: справочное пособие / В. А. Мордвинов. – М. : МИРЭА, 2005. – 237 с.
28. Кричевский Р. Л. Психология малой группы / Р. Л. Кричевский, Е. М. Дубовская. – М. : МГУ, 1991. – 207 с.
29. http://institute.gorshenin.ua/projects/5_Studenti_Obraz_budushchego.html
30. Бодалев А. А. Основы социально-психологических исследований / А. А. Бодалев, А. А. Деркач, Л. Г. Лаптев. – М.: ГАРДАРИКИ, 2007. – 334с.